Стаття надійшла до редакції 22.08.2018

Перевірено на плагіат 21.11.2018 р.

унікальність – 98.78 %

УДК 811.521:003.324.2]+[811.581:003.312

ДЕРИВАТИЗАЦІЯ БАЗОВОЇ СЛОВОТВОРЧОЇ МОДЕЛІ «СВІЙ-ЧУЖИЙ» В ЯПОНСЬКІЙ МОВІ З ПОГЛЯДУ ІСТОРИЧНОЇ ДИНАМІКИ ФОРМ ЯПОНСЬКОГО ПИСЬМА: ДІАХРОНІЧНИЙ ТА СИНХРОНІЧНИЙ АСПЕКТИ

Пирогов Володимир Леонідович, pirogov_ukremb@hotmail.com

канд. філол. н., доцент

Київський національний лінгвістичний університет

У статті зроблено спробу дослідити умови зародження і подальшої дериватизації базової словотворчої моделі «свій-чужий» в японській мові на тлі історичної динаміки форм японського письма. Попри те, що Японія і японці вважаються генетично відокремленими від решти світу, їм неодноразово доводилося стикатися із зовнішнім впливом, зокрема, сприймати і засвоювати норми та стереотипи чужих культур і мов, при цьому зберігаючи свою національну цілісність, ідентичність і самобутність, і разом з тим, вдосконалювати свою власну мову і культуру, внаслідок чого, врешті-решт, сформувалася надзвичайно своєрідна й унікальна мова, яку можна охарактеризувати як синкретичну – японо-китайську – з домішками, на сучасному етапі, лексики європейських мов, переважно англійської. Мислення японців піддавалося періодичній реструктуризації впродовж всієї історії становлення і розвитку їхньої цивілізації. І кожного разу в моменти кардинальних трансформацій культури одним із важливих, якщо не головним чинником, була писемність, яка виконувала функцію особливого засобу коригування їхньої культури і менталітету. В останні десятиліття алгоритм мислення японців змінюється, пристосовуючись до умов нового історичного формату (що відповідає синхронічному типу мислення), при цьому японська писемність в значній мірі зберігає традиційну форму, яка відповідає переважно архаїчному типу мислення. В результаті виникають об'єктивні культурно-психологічні протиріччя і водночас з'являється необхідність пошуку виходу із цієї складної ситуації, ймовірно, шляхом подальшого реформування існуючої системи письма, створення більш адекватної системи письмових знаків, які б відповідали імперативам сучасної суспільно-культурної парадигми.

Ключові слова: японська мова, історія японської мови, японська писемність, китайська ієрогліфіка, китайська мова, модель "свій-чужий", словотвірні моделі, онне читання, кунне читання, йодзідзюкуго, гайрайго, васейейго, консюго.

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Pyrogov V. [Pyrogov V. L.], pirogov_ukremb@hotmail.com

Derivatization of the Word-forming Model "OWN-ALIEN" in the Japanese Language against the Background of Historical Dynamics of the Japanese Writing System Forms Development: Diachronic and Synchronic Aspects
[Deryvatyzacija bazovoi' slovotvorchoi' modeli «svij-chuzhyj» v japons'kij movi z pogljadu istorychnoi' dynamiky form japons'kogo pys'ma: diahronichnyj ta synhronichnyj aspekty] (in Ukrainian)

DERIVATIZATION OF THE WORD-FORMING MODEL "OWN-ALIEN" IN THE JAPANESE LANGUAGE AGAINST THE BACKGROUND OF HISTORICAL DYNAMICS OF THE JAPANESE WRITING SYSTEM FORMS DEVELOPMENT: DIACHRONIC AND SYNCHRONIC ASPECTS

Pyrogov V., pyrogov_ukremb@hotmail.com

Ph.D, Associate Professor

Kyiv National Linguistic University

The paper attempts to study the conditions of historical origin and subsequent derivatization of the basic word-formation model "own-alien" in the Japanese language against the background of historical dynamics of the Japanese writing system development. Despite the fact that Japan and the Japanese are considered genetically isolated from the rest of the world, they repeatedly had to face the influence of external factors, in particular, to perceive and assimilate the norms and stereotypes of foreign cultures and languages, while preserving their national identity and integrity, and at the same time, to improve their own language and culture, resulting in the formation of a highly original and unique language that can be characterized as syncretic – Japanese-Chinese – with inclusion at present time of lexical elements from European languages, mainly English. The Japanese pattern of thinking has been periodically restructured throughout the history of the formation and development of their civilization. And every time at the moment of cardinal transformation of their culture one of the important if not the main factor was writing system, which served as a special mean of adjusting their culture and mentality. In recent decades, the algorithm of Japanese thinking has changed, adapting to the conditions of a new historical format (which corresponds to the synchronous type of thinking), while the Japanese writing largely preserves the traditional form, which corresponds mainly to the archaic type of thinking. As a result, objective cultural and psychological contradictions arise, and at the same time a need to find a way out of this difficult situation emerges, perhaps by further reforming the existing system of writing, creating a more adequate system of written signs that would correspond to the imperatives of the modern socio-cultural paradigm.

Key words: *Japanese language, the history of the Japanese language, Japanese writing, Chinese characters, Chinese language, "own-alien" word-formation model, on-yomi, kun-yomi, yojijukugo, gairaigo, waseieigo, konshugo.*

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© *Пирогов В. Л. [Пирогов В. Л.], pyrogov_ukremb@hotmail.com*

Дериватизація базової словотворчої моделі «свій-чужий» в японській мові з погляду історичної динаміки форм японського письма: діахронічний та синхронічний аспекти [Дериватизация базовой словообразовательной модели «свой-чужой» в японском языке с точки зрения исторической динамики форм японского письма: диахронический и синхронический аспекты] (Українською / На укр. яз)

ДЕРИВАТИЗАЦИЯ БАЗОВОЙ СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ МОДЕЛИ «СВОЙ-ЧУЖОЙ» В ЯПОНСКОМ ЯЗЫКЕ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ИСТОРИЧЕСКОЙ ДИНАМИКИ ФОРМ ЯПОНСКОГО ПИСЬМА: ДИАХРОНИЧЕСКИЙ И СИНХРОНИЧЕСКИЙ АСПЕКТЫ

Пирогов Владимир Леонидович, pirogov_ukremb@hotmail.com

канд. филол. н., доцент

Київський національний лінгвістичний університет

В статье предпринята попытка исследовать условия зарождения и последующей дериватизации базовой словообразовательной модели «свой-чужой» в японском языке на фоне исторической динамики форм японского письма. Несмотря на то, что Япония и японцы считаются генетически обособленными от остального мира, им неоднократно приходилось сталкиваться с влиянием внешних факторов, в частности, воспринимать и усваивать нормы и стереотипы чужих культур и языков, при этом сохраняя свою национальную целостность, идентичность и самобытность, и вместе с тем, совершенствовать свой собственный язык и культуру, в результате чего, в конце концов, сформировался чрезвычайно своеобразный и уникальный язык, который можно охарактеризовать как синкретический – японо-китайский – с внедрением на современном этапе элементов лексики европейских языков, преимущественно английского. Мышление японцев подвергалось периодической реструктуризации на протяжении всей истории становления и развития их цивилизации. И каждый раз в моменты кардинальных трансформаций культуры одним из важных, если не главным, фактором была письменность, которая выполняла функцию особого средства корректировки их культуры и менталитета. В последние десятилетия алгоритм мышления японцев меняется, приспосабливаясь к условиям нового исторического формата (что соответствует синхроническому типу мышления), при этом японская письменность в значительной мере сохраняет традиционную форму, которая соответствует преимущественно архаичному типу мышления. В результате возникают объективные культурно-психологические противоречия, и одновременно появляется необходимость поиска выхода из этой сложной ситуации, возможно, путем дальнейшего реформирования существующей системы письма, создания более адекватной системы письменных знаков, которые бы соответствовали императивам современной общественно-культурной парадигмы.

Ключевые слова: японский язык, история японского языка, японская письменность, китайская иероглифика, китайский язык, модель «свой-чужой», словообразовательные модели, онное чтение, кунное чтение, ёдзидзюкуго, гайрайго, васэйэйго, консюго.

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Pyrogov V. [Pyrogov V. L.], pirogov_ukremb@hotmail.com

Derivatization of the Word-forming Model "OWN-ALIEN" in the Japanese Language against the Background of Historical Dynamics of the Japanese Writing System Forms Development: Diachronic and Synchronic Aspects
[Deryvatyzacija bazovoi' slovotvorchoi' modeli «svij-chuzhyj» v japons'kij movi z pogljadu istorychnoi' dynamiky form japons'kogo pys'ma: diahronichnyj ta synhronichnyj aspekty] (in Ukrainian)

Вступ

Японська культура внаслідок різних історичних і географічних причин є надзвичайно самобутньою. Їй властива особлива сила «привласнення чужих форм». На землі є мало культур, які б були здатні так само, як японська, сприймаючи досвід інших, чужоземних культур, залишатися самими собою [1, с. 13]. Проблема взаємодії мови і писемності з огляду моделі «свій-чужий» в японській мові постійно привертає увагу лінгвістів (Алпатов В. М., Косарев В. Д., Маевский Е. В., Пирогов В. Л., Черевко К. Е., Вежбицка А., Иенага С., Хэдленд Д. та ін.). Учені намагаються з'ясувати чинники, які впливали на механізми її дії в різних історичних умовах і, зокрема, на сучасному етапі, з метою виявлення тенденцій подальшого розвитку японської мови і писемності.

Отже, **об'єктом** дослідження є система японської мови і писемності, натомість **предметом** дослідження – функціонування словотворчої моделі «свій-чужий» в японському мовно-культурному середовищі на діахронічному та синхронічному рівнях.

Метою статті є дослідження особливостей процесу дериватизації моделі «свій-чужий» в японській мови на тлі історичної динаміки форм японського письма.

Завдання дослідження полягає передусім у виявленні та аналізі дихотомічних відмінностей між японською і китайською мовами, з одного боку, на момент їх історичного зіткнення (приблизно V-VII ст.), а з другого, у процесі подальшого синкретичного розвитку японської мови і писемності протягом більше десяти століть до початку епохи Мейдзі (1868 р.), а також на переломі другого і третього тисячоліть у період широкої інтернаціоналізації японської мови і культури в умовах глобалізації.

Передусім хотілося б особливо підкреслити, що дослідження будь-яких аспектів і явищ, пов'язаних з японською мовою, навряд чи можуть мати успіх без урахування її ієрогліфічності, зокрема, без урахування особливостей ієрогліфічного характеру японської писемності і відповідно факту її впливу на спосіб мислення японців [6, с. 103; 3].

Мислення японців піддавалося періодичній реструктуризації впродовж всієї історії становлення і розвитку їхньої цивілізації. І кожного разу в моменти

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Пирогов В. Л. [Пирогов В. Л.], pirogov_ukremb@hotmail.com

Дериватизація базової словотворчої моделі «свій-чужий» в японській мові з погляду історичної динаміки форм японського письма: діахронічний та синхронічний аспекти [Дериватизация базовой словообразовательной модели «свой-чужой» в японском языке с точки зрения исторической динамики форм японского письма: диахронический и синхронический аспекты] (Українською / На укр. яз)

кардинальних трансформацій культури одним із важливих, якщо не головним, чинником була писемність, яка виконувала функцію особливого засобу організації та впорядкування їхнього мислення, врівноваження і згладжування об'єктивних протиріч [5, с. 76-83].

Слід підкреслити, що без суворої диференціації письмового та усного аспектів, при абсолютній перевазі першого, на ранньому етапі взаємодії цих мов розібратися в тих особливих процесах, які мали місце в японській мові в період зародження писемності надзвичайно складно, якщо не сказати – неможливо. З цього приводу американська лінгвістка і сходознавець Lidiya Liu задається питанням, чи дійсно різноструктурні мови є несумірними? І робить такий висновок: «... люди різних культур не завжди, якщо взагалі розуміють один одного. І одним з найсерйозніших бар'єрів для розуміння є дихотомія «ідеографічне – буквено-фонетичне письмо» [10, с. XV].

Важливо зауважити, що писемність організовує, впорядковує і структурує мислення, робить його більш точним і стандартним, і тому справляє істотний вплив на формування менталітету носіїв, їхню культуру і духовність. У зв'язку з цим варто зазначити, що китайська ієрогліфічна писемність відрізняється від будь-якої буквено-фонетичної тим, що відображає, перш за все, змістовний аспект мови [7, с. 157].

Одним із головних результатів запозичення китайської ієрогліфіки стало, як вже зазначено, синкретичне злиття двох мов – японської та китайської з утворенням нової, унікальної мови (яп. 緩和調和对, kanwa-choowatai, «китайської і японської мови в їхньому гармонійному поєднанні»), що не має аналогів у світовій історії [4, с. 181; 8, с. 106].

Загальна періодизація історії еволюції системи японського письма:

- Раннє Середньовіччя (古代, V-X ст.).

- Середньовіччя (中世, X-XVI ст.).

- Новий етап (近世, XVI-XIX ст.).

- Новітній етап (近代, 1868–1945 pp.).

- Сучасний етап (現代, 1945 – 1980 pp.).

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Pyrogov V. [Pyrogov V. L.], pirogov_ukremb@hotmail.com

Derivatization of the Word-forming Model "OWN-ALIEN" in the Japanese Language against the Background of Historical Dynamics of the Japanese Writing System Forms Development: Diachronic and Synchronic Aspects
[Deryvatyzacija bazovoi' slovotvorchoi' modeli «svij-chuzhyj» v japons'kij movi z pogljadu istorychnoi' dynamiky form japons'kogo pys'ma: diahronichnyj ta synhronichnyj aspekty] (in Ukrainian)

- Поточний етап (平成時代、1990-й р. по т.ч.).

Далі наводиться порівняння двох варіантів поетичного тексту в стилі *вака* (和歌, жанр японської середньовічної поезії), взятих відповідно з найдавніших японських літописів «Ніхонгі» і «Ніхонсёкі», а також їх сучасне написання, латинська транскрипція і переклад українською, англійською та російською мовами:

Текст з «Кодзікі»:

夜久毛多都 伊豆毛夜幣賀岐 都麻基微爾 夜幣賀岐都久流
 やくもたつ いづもやへ がき つまごみに やへ がきつくる
 曾能夜幣賀岐衷.
 そのやへ がきを.

Текст з «Ніхонсёкі»:

夜句茂多菟 伊弩毛夜霸餓岐 菟磨語味爾 夜霸餓枳都俱盧
 やくもたつ いづもやへ がき つまごみに やへ がきつくる
 贈廼夜霸餓岐廻.
 そ の や へ がきを.

Сучасний текст:

八雲立つ出雲八重垣妻籠に八雲垣作るその八重垣を
 やくもたつ いづもや へがきつまごみにや へがき つくるそ の や へがきを.

Латинська транскрипція:

Yakumotatsu izumoyaegaki tsumagomini yaegakitsukuru sono yaegaki wo

Переклад:

Укр .: В Ідзумо, де вісьмома пасмами хмари встають, покої у вісім огорож, щоб дружину вкрити, покої у вісім огорож спорудив, так, ті покої у вісім огорож! (Пер. В.Л. Пирогов)

Англ .: *The many-fenced palace of Idumo # Of the many clouds rising - # To dwell there with my spouse ## Do I build a many-fenced palace: # Ah, that many-fenced palace!* [9 с. 57].

Таким чином, за кожним ієрогліфом закріпилися подвійні читання: чужі, пристосовані, китайські і власні, японські. Перші отримали назву *он-доку*, або *он-йомі*, а другі – *кун-доку*, або *кун-йомі* [2, с. 523].

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Пирогов В. Л. [Пирогов В. Л.], pirogov_ukremb@hotmail.com

Дериватизація базової словотворчої моделі «свій-чужий» в японській мові з погляду історичної динаміки форм японського письма: діахронічний та синхронічний аспекти [Дериватизация базовой словообразовательной модели «свой-чужой» в японском языке с точки зрения исторической динамики форм японского письма: диахронический и синхронический аспекты] (Українською / На укр. яз)

Читання он-йомі, або он-доку, китайське, *онне* читання ієрогліфів (音 読 み) називають також сіно-японським, або японським варіантом китайського озвученого слова, записаного ієрогліфом.

Читання кун-йомі, або кун-доку, японське, або *кунне* читання ієрогліфів (訓 読 み) відповідає власне японській фонетичній нормі читання слів, які відображаються ієрогліфами. Іншими словами, це читання китайських ієрогліфів на японський лад.

Читання дзю-бако (重 箱, складні коробочки) і *юто* (湯 桶, ємність для води або сакі) є комбінованими читаннями, коли в одному й тому ж слові ієрогліфи в порушення правила «они – до онів, куні – до кунів» одні компоненти слова читаються *по-ону*, а інші – *по-куну*. Наприклад, 金色 кін'іро (он + кун), «золотистий колір»; 空手 道 карате (кун + кун + он), «мистецтво карате» [7, с. 11-13].

Читання нанорі (名 乗 り) використовується в іменах власних і топонімах. Так, наприклад, ієрогліф 三 (*онне* читання – «сан», *кунное* – «міцу») часто читається в іменах як *дзо*, хоча таке його читання не зафіксовано в жодному сучасному японському словнику. Часто ієрогліфи 安 і 良, що використовуються в іменах власних, читаються відповідно як *а* і *ра* і фіксуються в словниках як такі, що мають читання *нанорі*.

Читання гікун (儀 訓) не має прямого відношення ні до *кунів*, ні до *онів* окремих ієрогліфів, а передає зміст усього сполучення в цілому. Наприклад, сполучення 一寸 можна прочитати як *іссун* (тобто, «один сун (дюйм)»), однак насправді відповідає одному слову *тётто* («трохи»). Крім того, читання *гікун* часто зустрічається, поряд з *нанорі*, в японських іменах.

Читання атедзі (当 て 字) актуалізується завдяки використанню ієрогліфів за фонетичною або семантичною ознакою, виходячи зі звучання і значення слова в цілому без урахування етимологічного зв'язку ієрогліфа з даної лексичної одиницею.

Приклади використання атедзі за категоріями:

Запозичені географічні назви, імена власні, антропонімії: 印度 *Індо* (India / Індія /), 仏 蘭 西 *Фурансу* (France / Франція /), 伊 太 利 亜 *Ітапіа* (Italy / Італія /), 亜

米利加 *Америка* (America / Америка /) тощо.

Іноземні слова: 歌留多 карута (karta / карта /), 珈琲 *ко:хі:*

(coffee / кава/), 加加阿 *какао* (coco / какао), 乾酪 *чі:дзуチ – ズ* (cheese / сир /) 牛酪 *бата:* (butter / масло /) 麵麴 *пан* (pan / хліб), 扁桃 *а:мондо* (almond / мигдаль / тощо.

Японські слова: 石蓴 *аоса* (морський салат); 緑鳩 *аобато* (білогрудий зелений голуб); 馬酔木 *асебі, асібі* (чагарник японська / рід вічнозелених низькорослих чагарників /); 覆盆子 *іміго* (полуниця), 天 ぷ ら ・ 天 麩 羅 ・ 天 婦 羅 *темпура* (темпура, риба, овочі, приготовлені в клярі) тощо.

Японські слова, що не мають ієрогліфічного написання, для яких ієрогліфи були підібрані за змістом: 大人 *отона* («дорослий»), 今年 *котомі* («у цьому році»), 田舎 *інака* («село») тощо.

Лексика останньої категорії, що утворює досить велику групу в японській мові, отримала назву *дзюкудзікун* (熟字 訓), характеризується тим, що читання ієрогліфів присвоюється всьому поєднанню, і не можна визначити, яка частина слова відповідає якому ієрогліфу, при цьому ієрогліфи, якими записується слово, що не мають з ним безпосередній етимологічний зв'язок, але збігаються за змістом. Наприклад, 麦酒 *бі:ру* (beer / пиво /), 土産 *міяге* (сувенір), 台詞 *серіфу* (текст ролі) тощо.

Одним із перших лінгвістичних винаходів японців, що знадобився для адаптації їхньої мови до запозиченої від китайців писемності, була *манйогана* (万葉仮名, тимчасові знаки, застосовані в поетичній антології «Манйосю») – своєрідна система письма, в якій кожен склад давньояпонської мови записувався будь-яким з цілого ряду ієрогліфів, що мали аналогічне з ним читання.

Таблиця

Манйогана

Звук	Латинізована транскрипція	Ієрогліфи
あ	a	阿、安、英、足
い	i	伊、怡、以、異、已、移、射、五 8

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Пирогов В. Л. [Пирогов В. Л.], pirogov_ukremb@hotmail.com

Дериватизація базової словотворчої моделі «свій-чужий» в японській мові з погляду історичної динаміки форм японського письма: діахронічний та синхронічний аспекти [Дериватизация базовой словообразовательной модели «свой-чужой» в японском языке с точки зрения исторической динамики форм японского письма: диахронический и синхронический аспекты] (Українською / На укр. яз)

う	u	宇、羽、于、有、卯、烏、得
え	e	衣、依、愛、榎 4
お	o	意、憶、於、應 4
か	ka	可、何、加、架、香、蚊、迦
き	ki(1)	支、伎、岐、企、棄、寸、吉、杵、來
	ki(2)	貴、紀、記、奇、寄、忌、幾、木、城
く	ku	久、九、口、丘、苦、鳩、
け	ke(1)	支、伎、岐、企、棄、寸、吉、杵、來
	ke(2)	貴、紀、記、奇、寄、忌、幾、木、城
こ	ko(1)	古、姑、枯、故、侯、孤、児、粉
	ko(2)	己、巨、去、居、忌、許、虛、興、木
さ	sa	左、佐、沙、作、者、柴、紗、草、散
し	si	子、之、芝、水、四、司、詞、斯、志、思、 信、僣、寺、侍、時 ¹⁵ 歌、詩、師、紫、新、 旨、指、次、此、死、事、准、磯、為
す	su	寸、須、周、酒、州、洲、珠、数、酢、栖、 渚
せ	se	世、西、齊、勢、施、背、脊、迫、瀬
そ	so(1)	宗、祖、素、蘇、十
	so(2)	所、則、曾、僧、増、憎、衣、背、苑

Йодзідзюкуго (四字熟語) – особлива форма японських фразеологізмів китайського походження, які мають форму ієрогліфічних фреймів, що складаються з чотирьох морфем. *Йодзідзюкуго* є переконливим прикладом ієрогліфотворчості, що доводить основоположну роль ієрогліфіки у словотворчому процесі як у китайській, так і в японській мовах. Варто звернути увагу на те, що в японській мові існують дублети «*йодзідзюкуго* – граматично й синтаксично розгорнуті фразеологізми», що є майже абсолютними синонімами за винятком того, що перші мають марковану стилістику, властиву китайським моделям, а другі є цілком автентичними і відповідають японським фразотвірним моделям. Наприклад:

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Pyrogov V. [Pyrogov V. L.], pyrogov_ukremb@hotmail.com

Derivatization of the Word-forming Model "OWN-ALIEN" in the Japanese Language against the Background of Historical Dynamics of the Japanese Writing System Forms Development: Diachronic and Synchronic Aspects [Deryvatyzacija bazovoi' slovotvorchoi' modeli «svij-chuzhyj» v japons'kij movi z pogljadu istorichnoi' dynamiky form japons'kogo pys'ma: diahronichnyj ta synhronichnyj aspekty] (in Ukrainian)

以心伝心 (*icin-densin*) = 心を以って心に伝う (*kokoro o motte kokoro ni utau*) – букв. «[Передавати думки] від серця до серця» (коли взаємна прихильність і ласка набагато красномовніші за слова);

一長一短 (*iccho-ittan*) = 一利あれば一害あり (*itiri areba, imigai ari*) – букв. «Якщо є позиток, є й збиток» тощо.

Васейкандзі (和製漢字/国字) з точки зору графо-семантичних будівельних елементів, що використовуються, схожі на сучасні лексичні одиниці *васейейго*: і в першому і в другому випадку створюються слова із запозичених китайських графо-морфем:

Приклади васейкандзі:

Васейкандзі	Читання	Український відповідник
躰	сіцуке	тіло+красивий=виховання, дисципліна
鯨	сяті	риба+тигр=кит-касатка
辻	цудзі	дорога+хрест=перехрестя
鰯	івасі	риба+слабкий= <i>івасі</i>
峠	тоге	гора+верх і низ=гірський перевал
働く	хатараку	людина+рухатися=працювати

Наступний історичний етап сприйняття японцями чужої мови і чужої культури пов'язаний з *гайрайго* (外来語) – запозиченнями з європейських мов, які, як і слова китайської мови, мали свою письмову форму запису, що кардинально відрізняється від китайської, і дихотомічно їй протилежні. Зокрема, це система буквено-фонетичного запису слів на основі складової абетки *катакана*. Приклади: パソコン (*pasokon*): англ. personal computer, マイク (*maiku*): англ. microphone, リモコン (*rimokon*): англ. remote controller, ワープロ (*wapuro*): англ. word processor тощо.

Васей-ейго (和製英語) – японські псевдоангліцизми, тобто такі слова, які не існують в англійській мові, але побудовані з англомовних морфем.

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Пирогов В. Л. [Пирогов В. Л.], pirogov_ukremb@hotmail.com

Дериватизація базової словотворчої моделі «свій-чужий» в японській мові з погляду історичної динаміки форм японського письма: діахронічний та синхронічний аспекти [Дериватизация базовой словообразовательной модели «свой-чужой» в японском языке с точки зрения исторической динамики форм японского письма: диахронический и синхронический аспекты] (Українською / На укр. яз)

Приклади васейейго:

Васейейго	Структура	Англійський відповідник	Український відповідник
オフィスレディー-/OL	англ. office+ lady	female office worker	жінка-службовець
コンセントー	англ. consent	electrical outlet (амер.) / power point (брит.)	електророзетка
アフターサービス	англ. after+service	after sales service	післяпродажне обслуговування

Крім того, в останні роки в японській мові з'явилася нова категорія слів, які поєднують в собі елементи *ваго* і *гайрайго*, наприклад, 消しゴム *kesi-gomu* (гумка), 電子レンジ *денсі-рендзі* (електроплита), ビニール袋 *біні:ру-бако* (вініловий пакет) тощо. Ця лексична категорія має назву *консюго* (混種語), тобто гібридних лексем, або просто т. зв. лексичних «гібридів».

Узагальнюючи все вище викладене, можна зробити висновок про те, що причина виникнення моделі «свій-чужий» криється не стільки в структурних відмінностях мов, скільки у відмінностях культурних та ментальних установок. У цьому сенсі дихотомію «ієрогліфічне – буквено-фонетичне письмо» слід розуміти не тільки як графічну розбіжність, а як історично обумовлену опозицію «китайсько-орієнтована – японсько-орієнтована ментальна культура», а з другого, як опозицію «західно-орієнтована – східно-орієнтована, і більш конкретно, європейсько-американська – китайсько-японська ментальна культура».

Отже, можна зробити такі висновки. Причина виникнення моделі «свій-чужий» в японській мові на завершальному етапі формування синкретизму *ваго-канго* криється не стільки в структурних відмінностях китайської і японської мов, скільки у розбіжностях культурних та ментальних установок. У цьому сенсі дихотомію «ієрогліфічне – буквено-фонетичне письмо» слід розуміти не тільки як графічну опозицію, а як історично зумовлену контрверзу «китайсько-орієнтована –

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Pyrogov V. [Pyrogov V. L.], pyrogov_ukremb@hotmail.com

Derivatization of the Word-forming Model "OWN-ALIEN" in the Japanese Language against the Background of Historical Dynamics of the Japanese Writing System Forms Development: Diachronic and Synchronic Aspects
[Deryvatyzacija bazovoi' slovotvorchoi' modeli «svij-chuzhyj» v japons'kij movi z pogljadu istorichnoi' dynamiky form japons'kogo pys'ma: diahronichnyj ta synhronichnyj aspekty] (in Ukrainian)

японсько-орієнтована ментальна культура», а з другого, як антагонію «західно-орієнтована – східно-орієнтована, і більш конкретно, європейсько-американська – китайсько-японська ментальна культура».

Саме культурна і ментальна стратифікація мови японців, у якій важливу роль відіграють такі чинники, як соціальна ієрархічність, культурна сумісність та етикетні норми (наприклад, *кейго* тощо), була головною причиною виникнення опозиційних пар «он-кун», зумовила необхідність створення складових абеток *катакана* і *хірагана*, призвела до виникнення лексичних одиниць *гайрайго*, а згодом таких деривативних їх форм, як *васейейго* і *консюго*. У зв'язку з цим можна спрогнозувати шляхи виходу зі складної ситуації, яка склалася в Японії внаслідок використання доволі громіздкої і незручної системи письма, ймовірно, шляхом подальшого її реформування, створення більш адекватної системи письмових знаків, які б відповідали імперативам сучасної суспільно-культурної парадигми. При цьому, на нашу думку, надзвичайно важливим фактом є те, що японська мова в процесі формування особливого історичного симбіозу з китайською, а згодом з англійською та іншими структурно протилежними мовами, не розчинилася в них, а зберегла свою автентичність завдяки створенню співіснуючих культурно вмотивованих опозицій. Для японської мови чинник культурної і ментальної відокремленості по відношенню до всього чужого, зовнішнього є не формальним і поверхневим, а винятково змістовним і генетично вмотивованим. Тому, попри всі новітні тенденції розвитку словотвірних процесів у японській мові, стрижневою моделлю завжди залишатиметься модель «свій-чужий».

Отримані результати утворюють основу для здійснення подальших розвідок з досліджуваної проблематики.

Література:

1. Изэнага, С. *История японской культуры*, пер. с яп. Б. В. Поспелова (Москва: Прогресс, 1972), 260.
2. Капул, Н. П., Кириленко, В. Ф. *Словарь чтений японских имен и фамилий* (Москва: Рус. язык, 1990), 534.
3. Маевский, Е. В. «Идеография в японском языке.» *Окно в Японию: Ассоциация японоведов России*, доступ http://ru-jp.org/yaponovedy_maevskiy_01r.htm
4. Пирогов, В. Л. «Віддзеркалення особливостей філософсько-естетичного і мовного

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Пирогов В. Л. [Пирогов В. Л.], pirogov_ukremb@hotmail.com

Дериватизація базової словотвірної моделі «свій-чужий» в японській мові з погляду історичної динаміки форм японського письма: діахронічний та синхронічний аспекти [Дериватизация базовой словообразовательной модели «свой-чужой» в японском языке с точки зрения исторической динамики форм японского письма: диахронический и синхронический аспекты] (Українською / На укр. яз)

синкретизму «ваго-канго» у літературному творі середньовічної Японії «Цуредзурегуса»» *Схід. світ* 3 (2008): 180–188.

5. Пирогов, В. Л. «Динаміка японської мови і писемності в контексті дихотомії «ієрогліф – вимовне слово»: порівняльно-історичний аспект.» *Матеріали Шостої міжнародної науково-практичної конференції «Передові технології у галузі навчання японської мови»* (м. Київ, 21-22 берез. 2014 р.): 76-83.

6. Пирогов, В. Л. «Еволюція китайської ієрогліфіки з огляду на дихотомію «логографічне – буквено-фонетичне письмо»: когнітивний та порівняльно-історичний аспекти.» *Матеріали міжнародної науково-практичної конф. «Мова – література – мистецтво: когнітивно-семіотичний інтерфейс»* (Київ, 2014): 103.

7. Софронов, М. В. *Китайский язык и китайское общество* (Москва: Наука, Глав. ред. восточ. лит-ры, 1979), 312.

8. Черевко, К. Е. «Специфика литературного двуязычия в древней Японии (К вопросу о характере чтения и записи текстов).» *Народы Азии и Африки* 2 (1969): 105-113.

9. Chamberlain, B. H. *Kojiki* (Boston-Rutland-Vermont-Tokyo: Tuttle Publishing, 1969), 655.

10. Lidiya, H. Liu. *Translingual Practice: Literature, National Culture, and Translated Modernity. China, 1900-1932* (Stanford, CA: Stanford University Press, 1995), 474.

References:

1. Ienaga, S. *The History of The Japanese Culture* (Moskva, Progress, 1972), 231 (In Russ.).
2. Kapul, E. P. *Japanese Names and Surnames Readings Dictionary* (Moskva: Progress, 1990), 534 (in Russ.).
3. Mayevsky E.V., Ideography in the Japanese Language [Electronic Resource]. Access mode: http://ru-jp.org/yaponovedy_maevskiy_01r.htm (In Russ.).
4. Pirogov, V. L. «Reflection of Esthetic and Language Syncretism “Wago-Kango” as Mirrored in the Medieval Japanese Literary Work “Tsuresuregusa”» *Shidny svit* 3 (2008): 180–189 (In Ukr.).
5. Pirogov V.L., 2014, Dynamics of the Japanese Language and Writing in the Context of Dichotomy “Character – Spoken Word”: Comparative and Typological Aspect. In: *Movni i kontseptualni kartyny svitu. Naukovi rozvidky, prysvyacheni problemam yaponskoyi movy, literatury ta mizhnarodnoyi komunikatsii: sb. Statei (vyp. 56). Chast. 1. Kyiv, KNU im. T. Shevchenka, s. 76 – 81.* (In Ukr.).
6. Pirogov, V. L. «Evolution of the Chinese Characters as Mirrored in the Dichotomy “Logographic – Alphabetic Writing: Cognitive and Comparative – Historical Aspects.» *Materialy mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konf. “Mova-Literatura-Mystetstvo: kognityvno-semiotychny interface* (Kyiv, KNLU, 2014): 103. (In Ukr.).
7. Sofronov, M. V. *Chinese Language and Chinese Society* (Moskva: Nauka, 1979), 312 (In Russ.).
8. Cherevko, K. E. «Specific features of bilingualism in ancient Japan (concerning principles of reading and writing texts).» *Peoples of Asia and Africa* 2 (1969): 105–113 (In Russ.).
9. Chamberlain, B. H. *Kojiki* (Boston-Rutland Vermont-Tokyo: Tuttle Publishing, 1969), 655.
10. Lidiya, H. Liu. *Translingual Practice: Literature, National Culture, and Translated Modernity. China, 1900-1932* (Stanford, CA: Stanford University Press, 1995), 474.

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Pyrogov V. [Pyrogov V. L.], pirogov_ukremb@hotmail.com

Derivatization of the Word-forming Model "OWN-ALIEN" in the Japanese Language against the Background of Historical Dynamics of the Japanese Writing System Forms Development: Diachronic and Synchronic Aspects
[Deryvatyzacija bazovoi' slovotvorchoi' modeli «svij-chuzhyj» v japons'kij movi z pogljadu istorychnoi' dynamiky form japons'kogo pys'ma: diahronichnyj ta synhronichnyj aspekty] (in Ukrainian)